

1. Een bittere sociale strijd

Woordenlijst

- * plebs, plebis: volk, het plebs (als stand tegenover de patriciërs)
- maxime: (superlatief van magis) meest; vooral
- * aes, aeris (o.): brons; geld --- aes alienum: schuld(en)
- * libertas, tatis: vrijheid
- 5.* opprimere, o, pressi, pressum: neerdrukken; onderdrukken, overvallen
- 10.* habitus, us: houding, voorkomen

Basistekst 1

De plebejers hadden reeds in 498 v.Chr. geweigerd te vechten tegen een verbond van Latijnse steden, zolang het probleem van hun schulden bleef aanslepen. Enkele jaren later, midden de oorlog van Rome tegen de Volsci, een naburig volk, kwam het weer tot een groot conflict tussen patriciërs en plebejers...

Sed et bellum Volscum imminabat et in
dreigen

ciuitate discordia inter patres plebemque
tweedracht (1)

erat, maxime propter aes alienum.

Dicebant plebeii se, foris pro libertate et
plebejer dat... terwijl ze...
(2)

5. imperio dimicantes, domi a ciuibus captos et
strijden thuis passief

oppressos esse, tutioremque in bello quam
passief comparatief

in pace et inter hostes quam inter ciues

libertatem plebis esse.

Op zekere dag verscheen er op het forum een uitgemergelde man, met vuile kleren en verwaarloosde baard en haren. Toch herkenden sommigen hem: het was iemand van goeden huize, die aan lager wal was geraakt...

Iipse cicatrices aduerso pectore ostentabat.
litteken recht in de borst tonen

10.Sciscitantibus unde ille habitus, unde
Toen men trachtte te weten te komen

deformitas, ait se, Sabino bello militantem,
misvorming dat... terwijl hij... soldaat zijn

propter populationes agri fructu caruisse;
verwoesting oogst niet hebben
perfectum

* iniquus, a, um: oneffen, ongelijk;
ongunstig; hard
15.* fortuna, ae: lot, toeval; geluk;
(mv.) vermogen
20.* recens, ntis: nieuw, vers, jong; uit
de laatste tijd, recent
* forum, i: markt, plein, forum
* tenere, eo, tenui, tentum: (vast)houden

uillam incensam esse, direpta omnia, pecora

boerderij *perfectum passief* verwoesten

abacta, tributum iniquo tempore imperatum,

roven belasting

15.atque ita aes alienum fecisse. Dixit se

perfectum dat...

primo agrum paternum perdidisse, deinde

voorvaderlijk verliezen
perfectum

fortunas alias; postremo ductum esse

perfectum passief

ab creditore non in seruitium, sed in

schuldeiser slavernij

ergastulum.

tuchthuis

20.Inde ostentabat tergum foedum recentibus

afschuwelijk

uestigiis uerberum. Ad haec uisa auditaque

zweepslag Toen men dit

clamor ingens oritur. Non iam foro se

tumultus tenet, sed totam urbem

opschudding...

peruadit.

zich verbreiden

(1) Patres: een titel die men gaf aan de senatoren en de patriciërs

(2) Foris: buiten, buitenshuis... - zie ook opgave 2.

Naar Livius, Ab urbe Condita, Boek II, 23, §§ 5-6

Opgaven

1. Aes alienum (r.3): hoe vele plebejers aan die schulden kwam lees je in regels 12 - 15. Wat waren dus de twee allereerste oorzaken van die schulden?

2. Foris ... domi (r.4-5): "foris" en "domi" betekenen letterlijk "buitenshuis" en "thuis". Wat betekenen deze woorden hier?

3. De zin in regels 6-7 is symmetrisch gebouwd: waarmee stemt "in bello" overeen? En "in pace"?

4. Tutioem (r. 6): met welk woord komt dit adjectief overeen?
Wat is dus, volgens de plebejers, het toppunt van hun situatie?

5. Wat zijn de achtereenvolgende etappes die de oud-strijder volgens regels 11-19 heeft meegemaakt? Het ene is vaak een gevolg van het andere: onderscheid dus de echte beginoorzaken en dan de gevolgen en het uiteindelijk resultaat...

6. Enkele bijwoorden in regels 16-17 helpen je om de volgorde van de gebeurtenissen te zien - welke zijn die bijwoorden?

7. Verklaar het verschil in tijd tussen "dicebant" (r.4) en "dixit" (r.15).

Woordenlijst

* igitur (bw.): dus, bijgevolg
* carus, a, um: dierbaar; duur
* nihil (onbep. vnv.): niets
5.* membrum, i: lid, deel; (mv.) ledematen
* consilium, ii: raad; plan, besluit
* reliquus, u, um: overig, overgebleven
* queri, queror, questus sum: klagen (over)

10.* frui, fruor, fructus sum (+ abl.): genieten
* manus, us (vr.): hand; handvol, troep
* os, oris (o.): mond, muil

Basistekst 2

Ten slotte zocht het volk zijn toevlucht tot een uiterste maatregel: ze trokken in groten getale naar de Heilige Berg, een heuvel op 3 mijl afstand van Rome, en gingen als het ware in staking. De patriciërs waren inderdaad erg van de plebejers afhankelijk, niet alleen voor de voedselproductie, maar ook voor de dienst in het leger! Uiteindelijk stuurden de patriciërs een bemiddelaar naar het volk...

Placuit igitur oratorem ad plebem mitti

onderhandelaar passief

Menenium Agrippam, facundum uirum et

welsprekend

plebi carum. Is intronissus in castra nihil

binnen laten

aliud quam hoc narravisse fertur:

vertellen men zegt
perfectum

5. "Tempore quo in homine non omnia, ut

nunc, in unum consentiebant, sed singulis

het eens zijn

membris suum consilium, suus sermo erat,

taal

reliquae partes queri atque indignari

zich ergeren

coeperunt uentrem in medio quietum

dat... maag rustig

10. nihil aliud quam datis uoluptatibus

genot

frui. Conspirabant inde ne manus ad os

samenzweren

* at (vgw.): maar
* fames, mis: honger
15.* alere, o, alui, ---: voeden
20.* intellegere, o, intellexi,
intellectum: begrijpen
* flectere, o, flexi, flexum: buigen;
vermurwen
25.* concedere, o, cessi, cessum:
wijken; toestaan, toegeven
* magistratus, us: ambtenaar; ambt
* tribunus, i: volkstribuun (ambt);
krijgstribuun (militaire graad)

cibum ferrent, nec os acciperet datum, nec
voedsel

dentes quae acciperent conficerent.
tand (hier) malen

At dum uentrem fame domare uolunt, ipsa
bedwingen

15.membra totumque corpus ad extremam

tabem uenerunt. Inde apparuit uentris
uitputting duidelijk zijn dat...

quoque haud paruum ministerium esse,
taak

nec magis ali quam alere eum: reddit enim
passief

in omnes corporis partes hunc quo uiuimus,
dat waarvan

20.et diuidit pariter in uenas maturum
ader rijp...

confecto cibo sanguinem.
wanneer ...

Ita intellexerunt intestinam corporis
inwendig

seditionem similem esse irae plebis in
onenigheid

patres, et hoc flexit mentes hominum.

25.Egerunt deinde de concordia,
(hier) onderhandelen eendracht

concessumque in condiciones ut plebi sui

magistratus essent sacrosancti. Ita tribuni
onschendbaar

plebei creati duo, C. Licinius et L. Albinus.
aanstellen

Naar Livius, Ab urbe Condita, Boek II, 32 en 33, § 1

Opgaven

1. Menenius Agrippa (r.2) was consul geweest in 503 v.Chr. - in een tijd dat de plebejers nog geen toegang hadden tot dat ambt. Tot welke stand behoorde Menenius dus? Het is onbekend waarom hij "plebi carum" was...
2. Tempore quo ... (r.2): waaraan herinnert je dit begin? Welk genre verhaal begint heel dikwijls op deze manier? Het verhaal van Menenius is dus een ...
3. Dividit ... in venas ... sanguinem (r.20-21): dit klopt natuurlijk niet - wat doet de maag dus volgens dit verhaal?
4. Natuurlijk heeft dit verhaal een zedenles: wie is de maag, wie zijn de ledematen?
5. Waar staat de zedenles vrij duidelijk? Hoe zou jij zelf de bedoeling van dit verhaal kunnen uitleggen?
6. Had Menenius succes met zijn verhaal? Waar blijkt dat?
7. Wie gaf er dus toe? Maar wat kregen ze in de plaats?
8. Sacrosancti (r.27): zoek op welke macht de volkstribunen kregen? Waarom moesten ze onschendbaar zijn?

Grammatica

1. Herhaling van de indicatief van de regelmatige vervoegingen

a. Vorig jaar zag je al een aantal wijzen en tijden van het Latijnse werkwoord, nl.

- de infinitief (of noemvorm)
- de indicatief (of aantonende wijs): hiervan zagen we alle tijden, zowel in actief als in passief
- het participium perfectum (of voltooid deelwoord)
- de imperatief 2de pers. enk. en mv. (of gebiedende wijs).

b. Je kunt de regels en de regelmatige vervoeging van de indicatief herhalen in je Latijnse Spraakkunst:

voor de regels, zie LS nrs 110 - 121 - voor de 5 vervoegingen, zie LS nrs 150 – 161

2. Herhaling van de inf.praesens, de imperatief praesens en het participium perfectum

- de infinitief praesens actief: voor de regel, zie LS nr 130 - voor de 5 vervoegingen, zie LS nr 170
- het participium perfectum: voor de regel, zie LS nrs 137 en 141 - voor de 5 vervoegingen, zie LS nr 177

- de imperatief praesens actief: voor de regel, zie LS nr 139 - voor de 5 vervoegingen, zie LS nr 179.

Oefeningen

1. We herhalen de vervoegingen en determineren de volgende werkwoordsvormen die voortkwamen in de herhalingslessen 11 en 12 van het eerste deel - en wees volledig:

Voorbeeld: repertum est: perfectum passief 3E van reperire

Les I, 11

- Leestekst 1: ducent (r.2), orabunt (r.2), dicent (r.3), erunt (r.6)
- Leestekst 2: descendit (r.6), ferunt (r.7), vidit (r.8), habebat (r.8), recepit (r.11), videbatur (r.13), videbat (r.13), sustulit (r.17)
- Leestekst 3: describit (r.4), interrogabat (r.7), potuit (r.10)
- Leestekst 4: docuit (r.5), dicunt (r.11).

Les I, 12

- Leestekst 1: fuit (r.2), miserunt (r.6), debebat (r.6), perrexit (r.8), redire (r.12), compulsus est (r.12), iuraverat (r.13), necaverunt (r.14)
- Leestekst 2: missus est (r.2), erat (r.6), fecit (r.11), venit (r.11), negavit (r.12), rediit (r.15), putabat (r.19)
- Leestekst 3: dare (r.4), sumptum est (r.9)
- Leestekst 4: facta (r.1), deduxit (r.2), nuntiatum est (r.8), donaverunt (r.18).

2. Volgende vormen uit bovenstaande werkwoorden kun je - als je ze los ziet van de tekst - op twee manieren determineren: hoe en hoe komt dat?

Descendit en venit.

3. Welke moderne woorden (Nederlandse, Franse, Engelse, ...) herken je in:

libertas / fortuna / recens / tenere / carus / membrum / consilium / reliquus / manus / os /
fames / intellegere / flectere?

Leestekst

Bij de filosoof Seneca lezen we in zijn boek "Over de weldaden" een anekdote over Iulius Caesar. Eén van Caesars veteranen had een geschil over akkers met zijn burens en bepleitte zijn zaak bij Caesar die rechter moest spelen. Toen zijn zaak er niet zo best voor stond, zocht de veteraan zijn toevlucht tot volgend verhaal...

"Meministi, inquit, imperator, in Hispania

dat...

talum te torsisse circa Sucronem?" Cum

enkel verstuiken (1)

Caesar meminisse se dixisset: "Meministi

dat...

quidem, inquit, sub quadam arbore minimum

dat... zeer weinig

5. umbrae spargente, cum velles residere

schaduw verspreiden blijven zitten

ferventissimo sole, et esset asperrimus locus,

heel warm hobbelig

quemdam ex commilitonibus paenulam suam

medesoldaat regenmantel

substravisse". Cum dixisset Caesar : "Quidni

uitspreiden onder waarom niet

meminerim? et quidem siti confectus, quia

zou ik ... dorst uitgeput

10. ire ad fontem proximum non poteram,

bron

repere manibus volebam, nisi commilito,

kruipen

homo fortis ac strenuus, aquam mihi

flink

in galea sua attulisset." - "Potes ergo, inquit,

helm < afferre

imperator, agnoscere illum hominem,

herkennen

15. aut illam galeam"? Caesar ait se non posse

dat...

galeam agnoscere, hominem pulchre posse;

et adiecit: "Tu utique ille non es."

toevoegen in elk geval

- "Merito, inquit, Caesar, me non agnoscis;

terecht

nam cum hoc factum est, integer eram;

ongedeerd

20. postea ad Mundam in acie oculus mihi

(2)

effossus est, et in capite lecta ossa. Nec

uitsteken uitnemen

galeam illam si videres, agnosceres;

zou ... zou ...

machaera enim in Hispania divisa est". Vetuit

sabel verbieden

illi exhiberi negotium Caesar, et agellos, qui

last bezorgen akker

25. causa litium fuerant, militi suo donavit.

rechtszaak schenken

(1) De Sucro was een rivier in Spanje (nu Xucar), ten zuiden van het huidige Valencia.

(2) Munda was een stad in Zuid-Spanje, waar Iulius Caesar op 17 maart van 45 v.Chr. de laatste resten van de legers van Pompeius versloeg.

Naar Seneca, De Beneficiis, V, 24

Opgaven

1. Imperator (r.1): de soldaat spreekt Caesar dus aan met de titel "imperator". Welke betekenis heeft "imperator" hier?

Het is wel een hardnekkig misverstand dat Iulius Caesar de eerste keizer zou zijn geweest - zelfs in een krant als De Standaard of bij Wikipedia sluipt die fout soms binnen - zie de blogspot <http://cycade.blogspot.com/2008/05/kemel.html>

Tussen haakjes: wie was de eerste Romeinse keizer dan wel? En wat is de titel van Caesar geweest, toen hij de alleenheerschappij had veroverd?

2. Vind je het goed dat de soldaat in zijn rechtszaak gelijk krijgt door het vertellen van dit verhaal? Caesar is hier dus een rechter...

3. Determineer volgende werkwoordsvormen: meministi (r.1), poteram (r.10), agnoscis (r.18), effossus est (r.21), divisa est (r.23), fuerant (r.25).

4. Geef de volledige infinitiefzinnen die afhangen van volgende hoofdwwoorden: meministi (r.1), meministi (r.3), ait (r.15).

Waarom is je antwoord bij het tweede "meministi" zo moeilijk?

5. We keren de zaken eens om: welke vragen (in het Nederlands natuurlijk) moet je stellen om volgende Latijnse antwoorden te krijgen?

- cum velles residere ... et esset asperrimus locus (r.5-6)
- quia ire ad fontem proximum non poteram (r.9-10)
- cum hoc factum est, integer eram (r.19)
- machaera enim in Hispania divisa est (r.23).

Activiteiten

1. Bij het begin van dit tweede jaar Latijn nemen we de draad weer op van de Romeinse geschiedenis. In les 10 van vorig jaar werd je o.a. gevraagd op een tijdsbalk - die bestaat toch al in je klas? - de bijzonderste data en evenementen van de Romeinse geschiedenis, die je dat jaar had ontmoet, aan te duiden. Waar situeren zich de gebeurtenissen uit Basisteksten 1 en 2?

2. Onderstaande opgaven zijn niet makkelijk - misschien het onderwerp van een groepswerk of van een taak voor de hele klas, onder goede begeleiding van je leraar?

A. Bij de beroemde Engelse toneelschrijver en dichter Shakespeare vinden we het verhaal van Menenius Agrippa terug in de eerste acte van het eerste bedrijf van zijn tragedie "Coriolanus". Ook bij Shakespeare komt het gewone volk in opstand tegen de senatoren. Menenius verdedigt de taak van de senatoren - de buik... In de vertaling van de Nederlander Jan Jonk luidt het begin van het verhaal van Menenius aldus:

"Ooit kwamen alle lichaamsdelen in opstand tegen de buik, en klaagden hem aan, en zeiden, dat hij alleen maar als een draaikolk zat midden in het lijf, en niets deed, heel erg lui, steeds maar het eten wegstouwend, nooit eens mee met de rest werkte, waar de andere organen, - kijken, horen, denken, leren, voelen, gaan - steeds elkaar aanvullend, goed bijdroegen aan de verlangens en behoeften van het hele lijf."

Het antwoord van de buik luidt als volgt:

"Het is waar, mijn corporele vriendschaar, dat ik als eerste al het voedsel krijg waar u op leeft; en dat is ook heel juist, want ik ben voorraadschuur, uitgiftepunt voor heel het lichaam. Ja, zoals u weet, stuur ik het door de stromen van uw bloed helemaal naar het hof, het hart, troon van het verstand; door de kronkelige dienstgangen van de mens ontvangt de sterkste pees, het minste adertje van mij wat onontbeerlijk is, waar het van leven moet."

En de zedenles is:

"De senatoren zijn die goede buik,
en u de opstandige leden; denk eens aan
hun moeite en hun zorg, en u vindt vast
dat u geen staatsweldaad ooit ten deel valt
of zij gaat van hen uit, en komt u toe,
en zeker niet van uzelf."

In de woorden van Menenius Agrippa zit er bij Shakespeare ook een politieke zedenles voor zijn eigen tijd: waar zie je dat?

B. Ook de apostel Paulus gebruikt hetzelfde beeld. Toen er bij de eerste Christenen in de Griekse stad Korinthe meningsverschillen waren ontstaan, schreef Paulus hun (Eerste brief aan de Korinthiërs, hfdst. 12, §§12, 21 en 26):

"Corpus unum est, et membra habet multa, omnia autem membra corporis cum (= hoewel) sint multa, unum tamen corpus sunt.
Non potest autem oculus dicere manui: 'Opera (= hulp) tua non indigeo' (= nodig hebben); aut iterum caput pedibus: 'Non estis mihi necessarii' (= nodig).
Et si quid patitur unum membrum, compatiuntur (= samen lijden) omnia membra; sive (= of als) gloriatur (= blij zijn) unum membrum, congaudent (= samen blij zijn) omnia membra."

Wie zijn de ledematen bij Paulus: de rijken en de armen / de buitenlanders en de Grieken / de verschillende groepen Christenen in Korinthe?

En wie is het volledige lichaam: alle Christenen / alle Grieken / de inwoners van het Romeinse Rijk?

Wat is wel het grote verschil met de fabel van Menenius?

C. Nog vele andere bronnen gebruiken deze fabel om voor eendracht te pleiten:

(1) In het Indische religieuze epos *Mahabharata* wordt beschreven hoe de ziel zich verheft boven de zintuigen. De zintuigen komen in opstand tegen deze arrogantie. Aan het slot van de fabel besluiten de zintuigen en de ziel dat ze elkaar nodig hebben om te kunnen functioneren. De *Mahabharata* werd in de vierde eeuw na Christus voor het eerst opgeschreven.

(2) Bij de Griekse fabeldichter Aisopos (6de eeuw v.Chr.) luidt de fabel als volgt:

"Lang geleden hadden de ledematen van het lichaam onderling ruzie. Ze waren diep verontwaardigd omdat zij gedwongen waren te werken voor de Maag, die niets uitvoerde, maar enkel profiteerde van de vruchten van hun arbeid. De een na de ander besloot in opstand te komen en niet langer medewerking aan de Maag te verlenen, maar hem zo goed als het ging, voor zijn eigen belangen te laten zorgen. De Handen protesteerden, en zeiden dat zij geen vinger meer zouden uitsteken om hem voor de hongersnood te bewaren. De Mond beweerde dat hij liever nooit meer een woord zou spreken, dan nog iets te doen om de Maag in leven te houden. De Tanden weigerden beslist nog maar één korrel brood voor hem te kauwen. De plechtige afspraak werd zolang nagekomen tot elk van de opstandige ledematen verging van pijn en het niet langer uit kon houden. Toen ontdekten zij, dat zij het niet konden stellen zonder de Maag en dat, hoe onbelangrijk en onbeduidend hij scheen, hij evenveel bijdroeg tot de instandhouding en gezondheid van alle andere leden, als zij er zelf voor deden."

(3) Ook bij de Franse fabelschrijver de la Fontaine bestaat er een fabel over "De maag en de ledematen" (Boek III, 2).

Daarin schrijft hij dat de ledematen er genoeg van hadden voor de maag te werken. Ze besloten voortaan rustig niets te doen, zoals de maag, omdat ze het beu waren te zweten en te slaven als lastdieren. Alleen de maag - dachten ze - profiteert van al dat werk.

Zo gezegd, zo gedaan: " Les Mains cessent de prendre,
Les Bras d'agir, les Jambes de marcher."

Maar gauw werden ze zelf heel zwak en hun krachten verminderden.

Zo zagen ze dat de maag, die in hun ogen slechts lui was, eigenlijk werkte voor het algemeen belang.

Dan komt de zedenles : "Dit kan men toepassen op de koning: hij krijgt en geeft. Iedereen werkt voor hem, maar iedereen krijgt ook alles van hem. Hij laat de ambachtsman leven, hij verrijkt de handelaar, hij betaalt de rechter, onderhoudt de landbouwer, betaalt de soldaat. Hij deelt zijn gunsten tot ver in het rond uit..."

Zijn er (kleine) verschillen met het verhaal van Menenius Agrippa?

Ga je akkoord met deze analyse van de la Fontaine? Was hij een revolutionair?

(4) Bij de Griekse schrijver Xenofoon (4de eeuw v.Chr.) vertelt de filosoof Sokrates volgend verhaal (Memorabilia, Boek II, hfdst.7, §§ 13-14):

"In de tijd dat de dieren nog spraken, zei het schaap tot zijn meester: 'Het is toch wonderlijk dat u niets geeft aan ons, wij uw schapen die u voorzien van wol en lammetjes en kaas, en dat wij alleen mogen knabbelen van wat de grond ons geeft, terwijl u van uw eigen voedsel deelt met uw hond, die u niets dergelijks geeft'.

Toen de hond dat hoorde, zei hij: 'Bij Zeus, ik ben het toch die jullie hoed zodat je niet gestolen wordt door mensen of niet geroofd wordt door wolven; indien ik niet over jullie zou waken, dan zouden jullie hier niet kunnen grazen, uit schrik geroofd te worden.'

En zo, gaat het verhaal, moesten de schapen toegeven dat de hond terecht boven hen werd verkozen."

Zie je hier een verband met de fabel over de maag en de ledematen?